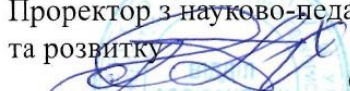

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра теорії та історії держави і права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
та розвитку

 С. М. Кваша

« 26 » травня 2021 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні вченої ради юридичного
факультету

Протокол № 14 від 25 05 2021 р.

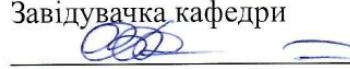
Голова вченої ради

 О. С. Яра

на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права

Протокол № 11 від 25 05 2021 р.

Завідувачка кафедри

 В. О. Качур

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА»

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ
ОСВІТНЬО-НАУКОВА
ПРОГРАМА
ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА
РОЗРОБНИЦЯ:

третій (освітньо-науковий) рівень
081 – «Право»
«Право»

юридичний
теорії та історії держави і права
к.ю.н., доц. Качур В.О.

Київ – 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни «Проблеми філософії права»

Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	
Галузь знань	08 – «Право»
Спеціальність	081 – «Право»
Рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий) рівень
Освітній ступінь	доктор філософії
Освітньо-наукова програма	права
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	вибіркова
Загальна кількість годин	150
Кількість кредитів ECTS	5
Кількість змістових модулів	2
Форма контролю	залік
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання	
	денна форма навчання
Рік підготовки	1
Семестр	2
Лекційні заняття	30
Практичні заняття	30
Самостійна робота	90
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4

2. Мета і завдання дисципліни

Мета – формування філософсько-правового мислення здобувачів, знань, умінь, навичок та компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності на засадах розуміння права як культурної цінності.

Завдання – сформулювати уяву про специфіку філософії права як про систему знань про право як культурну цінність; сформулювати уяву правову реальність, науково-правову картину світу та про головні структурні частини філософії права, предмети їх вивчення та проблем, які вони вирішують; сформулювати уявлення про засвоїти головні філософсько-правові напрями; виробити власне наукове розуміння і цілісний погляд на правову реальність; виховати творчу та активну особистість.

3. Очікувані програмні результати навчання (Learning outcomes):

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- глибоко розуміти та застосовувати зміст головних філософсько-правових концепцій розуміння сутності права, головні тенденції розвитку сучасних юридичних знань і філософії права, стан розробки ключових проблем структурних частин філософії права для ідентифікації наукової гіпотез та використання у власних наукових дослідженнях та у викладацькій діяльності (ПРН 1);

- знати й описувати основні етапи історичного розвитку правового світогляду, правової реальності, правової дійсності, їх типологію за такими освітніми траєкторіями, як теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень на принципах академічної культури і доброчесності (ПРН 3);

- знати основні концепції класичної та сучасної епістемології, філософські проблеми правничої науки, методологічні правничі школи та підходи для аргументації власної точки зору із урахуванням доктринальних положень (ПРН 9);

вміти:

- виявляти закономірності і динаміку розвитку головних напрямів філософсько-правових вчень шляхом пошуку, обробки, інтерпретації інформації з різних джерел для продукування власних наукових ідей та практично-орієнтованих інноваційних пропозицій у сфері права (ПРН 5);

- зв'язувати отримані філософсько-правові знання з практичними завданнями вирішення проблем українського суспільства, оцінювати їх допустимість доказів для доведення власної точки зору на сутність і зміст правових явищ і феноменів (ПРН 10).

- оцінювати тенденції змін правової картини світу, філософсько-правових основ сучасного науково-правового знання для доведення власної точки зору на сутність і зміст правових явищ і феноменів (ПРН 10).

4. Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач

В аспірантів-юристів після засвоєння дисципліни повинні бути сформовані такі компетенції:

інтегральні компетенції:

- здатність розв'язувати комплексні проблеми в сфері професійної діяльності, у тому числі дослідницько-інноваційної, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань в галузі права (Е 1.1);

загальні компетенції:

- здатність до безперервного саморозвитку та самовдосконалення, генерування нових ідей та досягнення наукових цілей (ЗК 1.3);

фахові компетенції:

- набуття глибоких, обґрунтованих фахових знань; детальні або дуже детальні знання спеціальної області дослідження в галузі права у поєднанні зі знаннями загальної наукової дискусії та внеску до індивідуальної області дослідження (ФК 1.2);

спеціальні компетенції:

- знання та розуміння предметної області дослідження (СК 1.1);

- здатність планувати та виконувати сучасні інтелектуальні дослідження, як на запити стейкхолдерів так і сучасної світової наукової спільноти для досягнення науково обґрунтованих теоретичних або експериментальних наукових результатів, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для правничої сфери (СК 1.2);

- здатність використовувати інформаційні ресурси, необхідні для проведення дослідження у галузі права (СК 1.4);

- здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових та комплексних ідей в межах предметної області дослідження (СК 1.5).

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Філософія права як наука і навчальна дисципліна, історія філософії права (60 годин)

Тема 1. Філософія права як наука і навчальна дисципліна (30 год.)

Філософія права як науковий напрям. Загальні тенденції розвитку філософії права на сучасному етапі. Особливості розвитку філософії права в Україні. Підходи щодо наукового і дисциплінарного статусу філософії права.

Поняття філософії права. Предмет філософії права. Головне питання філософії права. Функції філософії права: поняття, види. Світоглядна функція філософії права. Методологічна функція філософії права. Гносеологічна функція філософії права. Аксіологічна функція філософії права. Виховна функція філософії права. Методологія філософії права: поняття, складові. Філософсько-правовий підхід. Вчення про філософсько-правові методи. Методи дослідження філософії права. Тип праворозуміння. Правовий позитивізм. Головні риси правового позитивізму. Метод правового позитивізму. Природничо-правове осмислення. Сутнісний (онтологічний) та ціннісний (аксіологічний) прояви права. Головні концепції природничого осмислення права (космологічні, раціоналістичні, антропологічні). Правовий об'єктивізм. Теорії правового суб'єктивізму (юридичний біологізм, юридичний економізм (марксизм), політичний об'єктивізм, культурно-історичний об'єктивізм, соціологічний об'єктивізм). Правовий суб'єктивізм. Головні форми правового суб'єктивізму: раціоналізм (догматичний раціоналізм та критичний раціоналізм) і філософія цінностей. Інтерсуб'єктивізм (інтерсуб'єктивність). Концепції інтерсуб'єктивізму: онтологічні концепції (екзистенціалізм або екзистенціальна феноменологія та правова герменевтика) та комунікативна філософія. Структура філософії права: поняття та компоненти. Історія філософії права. Філософсько-правова онтологія. Філософсько-правова антропологія. Філософсько-правова аксіологія. Філософсько-правова праксеологія. Філософсько-правова гносеологія.

Тема 2. Історія філософії права (30 год.)

Поняття, історії філософії права. Історикографічний підхід до дослідження правової думки. Світоглядний підхід до дослідження правової думки. Праворозуміння як наукова парадигма. Праворозуміння як методологічний підхід. Праворозуміння як наукова школа. Правовий позитивізм. Виникнення та етапи розвитку. Класичний позитивізм (Дж.Остін). Неопозитивізм (Г. Кельзена). Постпозитивізм (Х.Харт). Етатистський, соціологічний та психологічний прояви правового позитивізму. Переваги правового позитивізму. Недоліки правового позитивізму. Природниче право. Головні положення теорії природничого права. Класична теорія природничого права (Г.Гроцій, Т.Гоббс, Ж.-Ж.Руссо, Дж.Локк). Сучасна теорія природничого права: Л.Фуллер «Мораль права», Г.Радбурх «Філософія права. Переваги теорії природничого права. Недоліки теорії природничого права. Соціологічне праворозуміння. Напрями соціологічного праворозуміння. Школа вільного права (Є. Ерліх, Г. Кантрович, Ф. Жені та ін.). Гарвардська школа права Р. Паунд та його послідовники). Реалістична школа права (К. Левеллін, Ф. Франк та ін.). Переваги соціологічного підходу до права. Недоліки соціологічного праворозуміння. Інтегративне праворозуміння. Особливості інтегративного типу праворозуміння за Дж.Холлом. Феноменолого-комунікативна концепція права Р.З.Лівшица. Системно-соціологічний підхід В.Кравітца. Методологічний плюралізм С.І.Максимова. Комунікативний підхід М.Хука. Буденно-емпіричне та професійне праворозуміння М.І.Козюбри. «Європейське праворозуміння» П.М.Рабіновича. Переваги інтегративного праворозуміння. Недоліки інтегративного праворозуміння.

Модуль 2

Проблеми дослідження структурних частин філософії права (90 годин)

Тема 3. Проблеми філософсько-правової онтології (18 год.)

Поняття онтології. Головні напрями розвитку онтології в ХХ-ХХІ ст. Головні категорії онтології: «людина», «світ», «реальність», «дійсність», «об'єктивне / зовнішнє / матерія», «суб'єктивне / внутрішнє / свідомість», «простір», «час», «буття», «життя». Поняття філософсько-правової онтології. Об'єкти філософсько-правової онтології. Предмет філософсько-правової онтології. Філософсько-правові виміри правового буття. Ідея права. Світ знакових форм. Правове життя.

Правова реальність: поняття та характерні властивості. Підходи розуміння правової реальності. Діалектико-матеріалістичний підхід до розуміння правової реальності. Феноменологічний підхід до розуміння правової реальності. Системний підхід до розуміння правової реальності. Сферний підхід до розуміння правової реальності.

Тема 4. Проблеми філософсько-правової антропології (18 год.)

Антропологія у філософії. Антропологія права. Система антропології права. Головні питання антропології права: антропологія в правознавстві (або праві), правознавче в антропології, антропологія права (у різних розуміннях). Напрями антропологічно-правових досліджень. Етноправознавство (юридична етнографія, юридична етнологія, етнопсихологія права) та філософсько-правова антропологія (людина (людське) в праві та право (правове) в людині). Поняття філософсько-правової антропології. Об'єкти філософсько-правової антропології. Предмет філософсько-правової антропології. Онтологічно-правові аспекти у філософсько-правовій антропології.

Функції філософсько-правової антропології: поняття види. Пізнавальна (когнітивна) функція філософсько-правової антропології. Порівняльна функція філософсько-правової антропології. Концептуально-методологічна функція філософсько-правової антропології. Прикладна функція філософсько-правової антропології.

Загальна характеристика окремих напрямів філософсько-правової антропології. Людина в праві. Понятійний апарат людинорозуміння: людинорозуміння, правове людинорозуміння, індивідуально-правове людинорозуміння, структурно-правове людинорозуміння, інструментально-правове (методологічно) людинорозуміння. Функції правового людинорозуміння (пізнавальна, теоретико-методологічна, практична, аксіологічна, евристична).

Право в людині. Правова культура: поняття та ознаки. Правова орієнтація. Життєва позиція. Правові цінності. Правова оцінка. Ціннісно-правова установка. Ціннісно-правова орієнтація.

Тема 5. Проблеми філософсько-правової аксіології (18 год.)

Аксіологія: поняття та становлення як науки. Сучасні аксіологічні концепції: натуралізм, психологізм, трансценденталізм, культурно-історичний релятивізм, персоналістичний релятивізм, соціологізм, екзистенціалізм. Поняття та ознаки цінності. Підходи до розуміння сутності цінності. Функціональне значення цінностей. Особистісний зміст цінностей. Соціальна властивість цінностей. Оцінка. Ціннісно-емоційне відображення об'єктивного світу. Бінарний характер цінностей. Норми та символи як практичне втілення цінностей. Вплив цінностей людську діяльність, людську поведінку, суспільне життя, розвиток культури. Поняття філософсько-правової аксіології, предмет філософсько-правової аксіології, об'єкти філософсько-правової аксіології, питання філософсько-правової аксіології.

Поняття цінності права. Види цінності права. Історико-культурна цінність права. Інструментальна цінність права. Власна цінність права. Рівні прояву цінності права: загальнолюдський (світовий), загально-соціальний та особистісний.

Цінності у праві: поняття, значення. Фундаментальні аксіологічні постулати. Свобода. Природно-правове (широке) поняття свободи. Позитивне (вузьке) поняття свободи. Просторово-темпоральний вимір свободи у праві. Функціональне призначення свободи. Види функціонального призначення свободи: загально-соціальне та юридичне. Реалізація свободи у праві.

Справедливість як філософська та філософсько-правова категорія. Різновиди справедливості: зрівняльна справедливість, розподільча справедливість, відплатна справедливість.

Правові цінності: поняття, ознаки. Нормативність правових цінностей. Оцінний характер правових цінностей. Значущість правових цінностей. Ймовірнісний характер правових цінностей. Об'єктивність правових цінностей. Історико-культурна обумовленість правових цінностей.

Тема 6. Проблеми філософсько-правової праксеології (18 год.)

Праксеологія: поняття, історія становлення та розвитку. Головні категорії праксеології. Діяльність: поняття та ознаки. Активність суб'єкта. Поведінка суб'єкта. Структура діяльності. Обов'язкові елементи діяльності (мета, процес, засоби, результат). Факультативні елементи діяльності (потреби, мотиви, умови).

Поняття філософсько-правової праксеології. Об'єкти філософсько-правової праксеології. Предмет філософсько-правової праксеології.

Філософсько-правова характеристика правової діяльності. Поняття та характерні риси правової діяльності. Структура правової діяльності. Правова активність: поняття, ознаки. Правова поведінка: поняття, види. Правомірна поведінка. Юридичні ознаки правомірної поведінки. Психологічні ознаки правомірної поведінки. Соціальні ознаки правомірної поведінки. Аксіологічні ознаки правомірної поведінки.

Тема 7. Проблеми філософсько-правової гносеології (18 год.)

Поняття гносеології. Напрями вирішення гносеологічних питань (оптимізм, скептицизм, агностицизм). Головні гносеологічні категорії: суб'єкт, об'єкт, людські знання. Головні принципи сучасної теорії пізнання (принцип об'єктивності, принцип пізнаваності, принцип відображення, принцип творчої активності суб'єкта, принцип визначальної ролі практики у пізнанні, принцип абстрагування та узагальнення, принцип історизму). Рівні пізнання. Рівень чуттєвого пізнання та його форми (відчуття, сприйняття, уявлення). Рівень раціонального пізнання та його форми (поняття, судження, умовивід, ментальні моделі). Проблема істинності людських знань (істинні знання, хибні знання). Наука як особлива сфера пізнавальної діяльності. Рівні наукових знань. Емпіричні знання: предмет, засоби, методи (спостереження та експеримент) та форми. Теоретичні знання: предмет, засоби, методи (всезагальні (філософські), загальнонаукові і спеціальні) та форми.

Поняття філософсько-правової гносеології. Об'єкти філософсько-правової гносеології. Предмет філософсько-правової гносеології.

Загальна характеристика філософсько-правової гносеології. Філософсько-правовий оптимізм. Філософсько-правовий скептицизм. Філософсько-правовий агностицизм. Науково-правова картина світу як результат наукової діяльності: поняття та ознаки. Головні гносеологічні принципи, які визначають науково-правову картину світу: еволюціонізм, самоорганізація. Склад науково-правової картини світу. Світоглядна частина науково-правової картини світу (відображення правової реальності у правовій свідомості, правова ідеологія, правова психологія). Наукова частина науково-правової картини світу (інтегральність у праві, інформаційно-правова матерія, наднаціональне право). Фундаментальна теорія як частина науково-правової картини світу (принципи, ідеї, приватні теорії). Особливості пізнавальної активності правової картини світу. Модель зростання наукового знання за К.Поппером. Спіральні витки пізнання. Ментальні операції: рефлексія, умогляд, інтелектуальна інтуїція, евристичність, інтерпретація. Поняття гносеологічного плюралізму.

**6. Структура навчальної дисципліни
«Проблеми філософії права»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	денна форма						
	тижні	усього	у тому числі				
л			п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>1 семестр</i>							
<i>Змістовий модуль 1. (60 год.)</i>							
Філософія права як наука і навчальна дисципліна	1-2	30	4	4	-	-	22
Історія філософії права	3-5	30	6	6	-	-	18
Разом за змістовим модулем 1		60	10	10	-	-	40
<i>Змістовий модуль 2. (90 год.)</i>							
Проблеми філософсько-правової онтології	6-7	18	4	4	-	-	10
Проблеми філософсько-правової антропології	8-9	18	4	4	-	-	10
Проблеми філософсько-правової аксіології	10-11	18	4	4	-	-	10
Проблеми філософсько-правової праксеології	12-13	18	4	4	-	-	10
Проблеми філософсько-правової гносеології	14-15	18	4	4	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2		90	20	20	-	-	50
Разом за семестр		150	30	30	-	-	90

7. Теми практичних занять з навчальної дисципліни «Проблеми філософії права»

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія права як наука і навчальна дисципліна	4
2	Історія філософії права	6
3	Проблеми філософсько-правової онтології	4
4	Проблеми філософсько-правової антропології	4
5	Проблеми філософсько-правової аксіології	4
6	Проблеми філософсько-правової праксеології	4
7	Проблеми філософсько-правової гносеології	4
Разом		30

**8. Контрольні питання, комплекти тестів
для визначення рівня засвоєння знань здобувачами**

1. Філософія права як науковий напрям.
2. Загальні тенденції розвитку філософії права на сучасному етапі.
3. Особливості розвитку філософії права в Україні.
4. Підходи щодо наукового і дисциплінарного статусу філософії права.
5. Поняття та предмет філософії права.
6. Функції філософії права: поняття, види.

7. Характеристика функцій філософії права.
8. Методологія філософії права: поняття, складові.
9. Характеристика головних філософсько-правових підходів до дослідження сутності права (правовий позитивізм, природничо-правове осмислення).
10. Характеристика додаткових філософсько-правових підходів до дослідження сутності права (правовий об'єктивізм, правовий суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність).
11. Структура філософії права: поняття та компоненти.
12. Поняття, історії філософії права.
13. Історикографічний та світоглядний підходи до дослідження правової думки.
14. Праворозуміння як наукова парадигма.
15. Праворозуміння як методологічний підхід.
16. Праворозуміння як наукова школа.
17. Правовий позитивізм: поняття, виникнення та етапи розвитку.
18. Класичний позитивізм (Дж.Остін).
19. Неопозитивізм (Г. Кельзена).
20. Постпозитивізм (Х.Харт). Етатистський, соціологічний та психологічний прояви правового позитивізму.
21. Переваги та недоліки правового позитивізму.
22. Природниче право: поняття, головні положення.
23. Класична теорія природничого права (Г.Гроцій, Т.Гоббс, Ж.-Ж.Руссо, Дж.Локк).
24. Сучасна теорія природничого права: Л.Фуллер «Мораль права», Г.Радбурх «Філософія права».
25. Переваги та недоліки теорії природничого права.
26. Соціологічне праворозуміння: поняття,напрями соціологічного праворозуміння.
27. Школа вільного права (Є. Ерліх, Г. Кантрович, Ф. Жені та ін.).
28. Гарвардська школа права Р. Паунд та його послідовники).
29. Реалістична школа права (К. Левеллін, Ф. Франк та ін.).
30. Переваги та недоліки соціологічного підходу до права.
31. Інтегративне праворозуміння.
32. Особливості інтегративного типу праворозуміння за Дж.Холлом.
33. Феноменолого-комунікативна концепція права Р.З.Лівшица.
34. Системно-соціологічний підхід В.Кравітца.
35. Методологічний плюралізм С.І.Максимова.
36. Комунікативний підхід М.Хука.
37. Буденно-емпіричне та професійне праворозуміння М.І.Козюбри.
38. «Європейське праворозуміння» П.М.Рабіновича.
39. Переваги та недоліки інтегративного праворозуміння.
40. Загальна характеристика онтології.
41. Філософсько-правова онтологія: поняття, предмет.
42. Філософсько-правова характеристика правової реальності.
43. Загальна характеристика антропології права та її система.
44. Філософсько-правова антропологія: поняття та предмет.
45. Функції філософсько-правової антропології.
46. Загальна характеристика окремих напрямів вивчення антропології права.
47. Людина в праві.
48. Правове в людині.
49. Загальна характеристика аксіології.
50. Філософсько-правова аксіологія: поняття та предмет.
51. Загальна характеристика окремих напрямів філософсько-правової аксіології.
52. Цінність права.
53. Цінності у праві;
54. Правові цінності.

55. Праксеологія як наука про діяльність.
56. Філософсько-правова праксеологія: поняття та предмет.
57. Філософсько-правова характеристика правової діяльності.
58. Гносеологія як наука про пізнання.
59. Філософсько-правова гносеологія: поняття та предмет.
60. Загальна характеристика філософсько-правової гносеології.

9. Методи навчання

При викладанні навчальної дисципліни «Філософія права» використовуються такі групи методів навчання, як: 1) *методи за джерелами знань* – словесні (бесіда, лекція, інструктаж, робота з книгою, репродуктивний метод), наочні (демонстрація, ілюстрація), практичні (практична робота, вправи); 2) *методи навчання за характером логіки пізнання* (індуктивний, дедуктивний); 3) *методи навчання за рівнем самостійної розумово-пізнавальної діяльності* (проблемний виклад, частково-пошуковий метод, дослідницький метод, метод проблемного викладання).

Бесіда передбачає використання попереднього досвіду здобувачів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. З цього погляду виділяють два види бесіди: евристичну й репродуктивну. За місцем у навчальному процесі розрізняють вступну, поточну й підсумкову бесіди.

Лекція — це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Лекція використовується, як правило, у вищих навчальних закладах і старших класах загальноосвітньої школи.

Важливе місце у навчальному процесі займає **інструктаж**. Він передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання правил безпеки під час виконання навчальних операцій. Це важливий етап в оволодінні методами самостійної пізнавальної діяльності. Адже важливо, щоб здобувачі розуміли не лише, що треба робити, а і як це робити.

Чільне місце серед групи словесних методів посідає метод **роботи з книгою**. Віднесення його до цієї групи дещо умовне. Здобувачі мають розуміти, що основне джерело отримання наукової інформації — не викладач, а книга. Відтак важливо навчити здобувачів методів і засобів самостійної роботи з книгою: читання, переказу, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, схем, графіків та ін.

Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого матеріалу на основі зразка або правила. Діяльність тих, хто навчається, має алгоритмічний характер, тобто провадиться за інструкціями, правилами в аналогічних, схожих зі зразком, ситуаціях.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання і психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації. При цьому варто зауважити, що ці методи можуть застосовуватись як прийоми реалізації вимог інших методів.

Демонстрація — це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

Ілюстрація — метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.).

Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань. У навчальній практиці значне місце відводиться вправам. **Вправа** — це метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні здобувачами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок.

Індуктивний метод — це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального. У результаті розуміння сутності ознак, властивостей одиничних предметів чи явищ, понять є

можливість усвідомити істотні, типові закономірності чи властивості однопорядкових предметів або явищ. Проте, використовуючи індуктивний метод, варто не змушувати здобувачів завчати велику кількість одиничних понять, а лише ту інформацію, що дасть змогу виділити у споріднених поняттях суттєве, загальне, типове.

Дедуктивний метод, навпаки, базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного. Здобувачі ознайомлюються із загальною закономірністю, а потім на основі цієї закономірності, правила, закону характеризуються інші явища, предмети. Індуктивний і дедуктивний методи перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Методи навчання за логічними ознаками не відокремлені від методів навчання за джерелами знань. У процесі використання словесних, практичних та наочних методів викладач і здобувачі не можуть обійтися без індукції, дедукції аналізу й синтезу.

Проблемний виклад передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу здобувачам у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності здобувачів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації.

Частково-пошуковий метод включає здобувачів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати здобувачів до розуміння і "прийняття" пізнавального завдання; керувати ходом пошукової мисленнєвої діяльності здобувачів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність здобувачів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі.

Дослідницький метод спрямований на включення здобувачів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання. Для ефективності цього методу варто дотримуватися низки вимог: створення проблемної ситуації; керівництво здобувачами при виділенні пізнавального завдання; спонукання здобувачів до пошуків гіпотези, перевірки її достовірності; надання допомоги у пошуках ефективних методів і резерву знань, необхідних для розв'язання задачі; орієнтація здобувачів на проведення досліджень і систематизація результатів проведеної роботи; включення здобувачів у самостійний аналіз перебігу та результатів проведеної роботи.

Пояснювально-демонстраційний метод. Здобувачі отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, здобувачі діють у рамках репродуктивного (відтворювального) мислення. У ВНЗ цей метод набуває найширшого застосування для передання великого масиву інформації.

Метод проблемного викладання. Використовуючи різноманітні джерела та засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різноманітні підходи, показує способи розв'язання поставленого завдання. Здобувачі стають свідками і співучасниками наукового пошуку. І в минулому, і нині такий підхід широко застосовується.

10. Форми контролю та розподіл балів

У рейтинговому показнику враховуватиметься будь-яка форма діяльності аспіранта, якість аудиторної та самостійної роботи, здатність творчо реалізовувати свій інтелектуальний потенціал на практиці. Велике значення має облік поточної успішності аспірантів, який викладач здійснює згідно графіку організації навчальної роботи.

Семестровий розрахунковий рейтинг аспіранта з дисципліни складає 100 балів. Відтак рейтингові оцінки із змістових модулів, так само як і рейтинг з атестації обчислюються за 100-бальною шкалою.

Велике значення має облік поточної успішності здобувачів, який викладач здійснює згідно графіку організації навчальної роботи.

Поточний контроль – це оцінювання знань здобувачів під час практичних занять, якості виконання домашніх завдань, самостійної роботи та активності на лекційних та практичних заняттях.

На практичному занятті аспірант може заробити максимум 10 балів, з яких: 5-6 балів – «відмінно» (за вичерпну, бездоганну відповідь), 3-4 бали – «добре» (за окремі неточності), 1-2 бали – «задовільно» (за слабку відповідь), до 4 балів – доповнення.

Якщо відповіді як такої немає або вона неадекватна поставленому завданню, містить грубі помилки, то у журналі обліку успішності ставиться «-1» бал. За кожну пропущену лекцію чи практичне заняття застосовується штрафна санкція «-1» бал. Відпрацювання таких заборгованостей проводиться лише в усній формі по 1 заборгованості в день (згідно графіку).

Проміжний (модульний) контроль по закінченню кожного змістового модуля відповідно до графіка у вигляді тестування, письмових контрольних робіт, усних колоквиумів тощо. Вид контрольного заходу та методика врахування складових модульного контролю при визначенні оцінки розробляється викладачем і затверджується на кафедрі. Максимальна кількість балів, які може отримати аспірант під час виконання модульного контролю становить 30 балів.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю аспірант допускається незалежно від результатів поточного контролю. У разі відсутності аспіранта на контрольному модульному заході його надається право на повторне складання згідно графіка.

Аспірант має право на повторну і додаткову перевірку його знань (згідно графіку); на отримання додаткових завдань для підвищення свого рейтингу; на отримання «автоматично» з заліку.

Підсумковий (семестровий) контроль – проводиться в кінці семестру у формі заліку виключно за тестовими технологіями виключно за допомогою теоретичних питань, тестових технологій з наступною співбесідою і дозволяє оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу і не може бути зведений до рівня поточних фрагментарних форм контролю.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і проводиться відповідно до «Положення про екзамени і заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371). Рейтинг аспіранта з навчальної роботи $R_{НР}$ стосовно вивчення певної дисципліни визначається за формулою

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} \cdot K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ} \cdot K^{(n)}_{ЗМ})}{K_{ДИС}} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

де $R^{(1)}_{ЗМ} \dots R^{(n)}_{ЗМ}$ – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n - кількість змістових модулів;

$K^{(1)}_{ЗМ} \dots K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_{ДИС} = K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі;

$R_{ДР}$ – рейтинг з додаткової роботи;

$R_{ШТР}$ – рейтинг штрафний.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $K^{(1)}_{ЗМ} = \dots = K^{(n)}_{ЗМ}$. Тоді вона буде мати вигляд

$$R_{НР} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ})}{n} + R_{ДР} - R_{ШТР},$$

Рейтинг з додаткової роботи $R_{ДР}$ додається до $R_{НР}$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається аспірантам за рішенням кафедри за виконання робіт,

яку не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань аспірантів з дисципліни.

Рейтинг штрафний Рштр не перевищує 5 балів і віднімається від **Рнр**. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для аспірантів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримуючись графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка національна	Рейтинг аспіранта, бали
відмінно	90-100
добре	74-89
задовільно	60-73
незадовільно	0-59

11. Рекомендована література

Навчальна література

1. Антологія української юридичної думки [Текст] : в 6 т. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. К. : Видавничий Дім "Юридична книга", 2002 . ISBN 966-7791-22-X. Т. 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / упоряд. В. Д. Бабкін [та ін.] ; відп. ред. В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко. К. : [б.в.], 2002. 568 с.
2. Балинська О.М. Філософія права (вербально-біхевіористський підхід) [Текст] : словник (категорії, поняття, терміни) / О. М. Балинська ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Вид. 2-е, доп. і переробл. Л. : ПАІС, 2008. 164 с. Бібліогр.: с. 146-156.
3. Баумейстер А.О. Філософія права [Текст] : навч. посіб. / А. О. Баумейстер. Вінниця : О.Власюк, 2007. 224 с. Бібліогр.: с. 214-219.
4. Бачинін В.А. Філософія права [Текст] : підручник: Для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / В. А. Бачинін [и др.] ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. 468 с. Бібліогр.: в кінці розд.
5. Грицаєнко Л.Л. Філософія права [Текст] : навч. посіб. / Л. Л. Грицаєнко, А. О. Фальковський ; Нац. акад. прокуратури України. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 119 с. Бібліогр.: с. 117-119, в кінці розд.
6. Козловський А.А. Філософія права [Текст] : навч.-метод. посібник / А. А. Козловський ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2003. 128 с. Бібліогр.: в кінці тем.
7. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність [Текст] : навч. посібник / В. І. Кузнецов. К. : ВД "Стилос" ; К. : ПЦ "Фоліант", 2003. 382 с. Бібліогр.: с. 339-374.
8. Максимов С.І. Філософія права: сучасні інтерпретації [Текст] : вибр. пр.: статті, аналіт. огляди, переклади (2003-2011) / С. І. Максимов. 2-ге вид., допов. Х. : Право, 2012. 429 с.
9. Парасюк В.М. Філософія права: словник слідчого [Текст] / В. М. Парасюк ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л. : ЛьвДУВС, 2009. 172 с. Бібліогр.: с. 162-165
10. Патеї-Братасюк М.Г. Філософія права [Текст] : навч. посіб. / М. Г. Патеї-Братасюк ; Міністерство освіти і науки України. Т. : Астон, 2006. 344 с. Бібліогр.: в кінці ст.
11. Радбрух Г. Філософія права [Текст] / Г. Радбрух ; пер. Є. Причепій, В. Приходько. К. : Тандем, 2006. 316 с.
12. Ричков М. О.. Філософія права (дискусії під час занять) [Текст] : навч. посібник для студ. денної та заоч. форми навчання за спец. "Правознавство" / М. О. Ричков ; Національний транспортний ун-т. К. : НТУ, 2006. 128 с.
13. Сливка С.С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс [Текст] / С. С. Сливка. Л. : Воля, 2001. 168 с. Бібліогр.: с.156-166.
14. Сливка С.С. Філософія права [Текст] : навч. посібник / С. С. Сливка ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л. : ЛДУВС, 2006. 136 с. Бібліогр.: с. 128-135

15. Філософія права [Текст] / пер. П. Тарашук ; ред. Д. Фейнберг, Д. Коулмен. К. : Основи, 2007. 1256 с.
16. Філософія права [Текст] : навч. посіб. для вищих навч. закладів / П. Д. Біленчук [та ін.] ; ред. П. Д. Біленчук ; Європейський ун-т управління, безпеки та інформаційно-правових технологій, Національна академія внутрішніх справ України. К. : Атіка, 1999. 208 с. Бібліогр.: с. 200-205.
17. Філософія права [Текст] : навч. посібник / О. О. Бандура [та ін.] ; ред. М. В. Костицький, Б. Ф. Чміль ; Національна академія внутрішніх справ України. К. : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
18. Філософія права [Текст] : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. П. Данильян [та ін.] ; ред. О. Г. Данильян ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2009. 208 с. Бібліогр.: с. 203-205.
19. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації [Текст] : навч. посіб. / Андреев Д. В. [та ін.]. К. : [б. в.], 2011. 215 с.
20. Філософія права: проблеми та підходи [Текст] : навч. посіб. для студ. спец. "Правознавство" / П. М. Рабінович [та ін.] ; заг. ред. П. М. Рабінович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Юридичний факультет. Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини. Л. : [б.в.], 2005. 290 с.
21. Циппеліус Р.. Філософія права [Текст] / Р. Циппеліус ; пер. з нім. Є. М. Причепій [та ін.] ; ред. пер. ПрЄ. М. Причепій. К. : Тандем, 2000. 300 с. (Підручники світу. Європа). Бібліогр.: с.281-290.
22. Юркевич П.Д. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник [Текст] : рукописна спадщина / П. Д. Юркевич ; дешифрування, пер. з рос. та нім. В. Бишовець [та ін.] ; упоряд. Р. Піч, М. Лук ; заг. ред. В. Нічик. 2. вид. К. : Редакція журналу "Український світ", 2000. 752 с.

Спеціальна література

1. Актуальні проблеми філософії права: правова аксіологія [Текст] : матеріали Міжнар. "круглого столу", м. Одеса, 9 груд. 2011 р. / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; [відп. ред. Ю. М. Оборотов]. О. : Фенікс, 2012. 295, [7] с. Бібліогр. в кінці ст.
2. Альчук М.П. Філософія права Богдана Кістяківського [Текст] : монографія / М. П. Альчук ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 297 с. : іл.
3. Антропологія права [Текст] : навч. посіб. / [В. І. Кушерець та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Кушерець ; Ун-т сучас. знань. К. : Знання України, 2011. 223 с. Бібліогр.: с. 214-223.
4. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи) [Текст] : матеріали Першого всеукр. круглого столу (Львів, 16-17 вересня 2005 р.) / М. Альчук [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Львів. нац. ун-т ім. І. Юрид. ф-т, Акад. правових наук України. Львів. лабораторія прав людини і громадянина, НДІ держ. буд-тва та місц. самоврядування. Л. : Край, 2006. 320 с. Бібліогр.: в кінці статей.
5. Арабаджи Н.Б. Аксіологія сучасного правового порядку [Текст] : монографія / Н. Б. Арабаджи ; Міжнар. гуманітар. ун-т. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 185 с. Бібліогр.: с. 160-185.
6. Бігун В.С. Людина в праві: аксіологічний підхід [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Бігун В'ячеслав Степанович ; Національна академія внутрішніх справ України МВС України. К., 2004. 19 с.
7. Герасіна Л.М. Проблеми правової конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз [Текст] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов ; АПН України, Інститут держ. будівництва та місцевого самоврядування. Х. : Прапор, 2004. 112 с.

8. Герасіна Л.М. Проблеми правової конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз [Текст] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов ; АПН України, Інститут держ. будівництва та місцевого самоврядування. Х. : Прапор, 2004. 112 с.
9. Гудима Д.А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Гудима Дмитро Анатолійович ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л., 2008. 16 с.
10. Гураленко Н. А. Суддівське правопізнання: праксеологічний вимір [Текст] : монографія / Н. А. Гураленко. Чернівці : Технодрук, 2013. 351 с. Бібліогр.: с. 305-348.
11. Занфірова Т.А. Аксиологічно-нормативні засади філософії трудового права [Текст] : монографія / Т. А. Занфірова ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : [КПУ], 2010. 300 с. Бібліогр.: с. 274-299.
12. Захарцев С.І. Філософія і теорія права [Текст] : [монографія] / С. І. Захарцев. Харків : Панов, 2015. 254 с. Бібліогр.: с. 226-251.
13. Івашев Є.В. Взаємозв'язок антропології та аксіології права як чинник розвитку теорії прав людини [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Івашев Євгеній Володимирович ; Нац. акад. внутр. справ. К., 2013. 19 с.
14. Козенко Ю.О. Правова поведінка особи: аксіологічно-нормативна детермінація [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Козенко Юлія Олегівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2012. 20 с.
15. Козловський А.А. Право як пізнання. Вступ до гносеології права [Текст] / А. А. Козловський ; Чернівецький держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці : Рута, 1999. 295 с
16. Кравченко А.П. Антропологічний принцип у філософії права [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Кравченко Алла Петрівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008. 20 с.
17. Мережко А. А.. Введение в философию международного права. Гносеология международного права [Текст] / А. А. Мережко. К. : Юстиниан, 2002. 192 с. Библиогр.: с. 185-189. -
18. Палій М.Б. Аксиологічний вимір правоохоронної діяльності як об'єкт філософсько-правового дослідження [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Палій Мар'яна Богданівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 16 с.
19. Поліщук П.В. Специфіка онтологічних та аксіологічних чинників формування правосвідомості працівників органів внутрішніх справ [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Поліщук Петро Валентинович ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 20 с.
20. Стовба О.В. Темпоральна онтологія права [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12 / Стовба Олексій Вячеславович ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 37 с. Бібліогр.: с.27-33
21. Суспільство, людина, право: сучасні дослідження актуальних проблем [Текст] : монографія / [О. Г. Данильян та ін.] ; за ред. проф. О. Г. Данильяна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2014. 391 с. Бібліогр.: с. 360-391.
22. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем [Текст] : монографія / [О. Г. Данильян та ін.] ; за ред. проф. О. Г. Данильяна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. 486, [1] с. Бібліогр.: с. 439-487.
23. Трофименко В.А. Розум і воля як антропологічні основи права [Текст] / В. А. Трофименко. Х. : ЛЛС, 2006. 129 с. Бібліогр.: с. 117-129. ISBN 966-96612-1-8. Кравченко А.П. Антропологічний принцип у філософії права [Текст] : монографія / А. П. Кравченко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2010. 235 с. Бібліогр.: с. 208-235.
24. Філософія та енциклопедія права в університеті Святого Володимира [Текст] : у 2 кн. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. І. С. Гриценка. К. : Либідь, 2011.

Дисертаційні роботи

1. Атрашкевич Євгенія Валеріївна. Неокласичний прагматизм сьюзан хаак у сучасному англо-американському філософсько-правовому дискурсі. 2016.
2. Бандура Олег Олександрович. Єдність цінностей та істини у праві (філософський аналіз). 2003.
3. Боровська Галина Стахівна. Правниче вчення у рефлексії Памфіла Юркевича. 2010
4. Бутенко Сергій Сергійович. Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії. 2018.
5. Вовк Вікторія Миколаївна. Римське право як феномен правової дійсності. 2011.
6. Горло Наталя Віталіївна. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму. 2019.
7. Горобець Костянтин Валерійович. Аксіосфера права та її компоненти. 2012.
8. Желдыбина Татьяна Анатольевна. Государственно-правовые взгляды Г.Ф.Шершеневича. 2007.
9. Левицька Оксана Володимирівна. Істина у праві : гносеологічний вимір. 2018.
10. Максимов Сергій Іванович. Правова реальність як предмет філософського осмислення. 2002.
11. Овчинникова Альбіна Петрівна. Феноменологія правової культури: філософсько-правове дослідження. 2016.
12. Палій Оксана Миколаївна. Співвідношення можливості та дійсності у правозастосуванні. 2014.
13. Сатохіна Наталія Іванівна. Розуміння у здійсненні права: герменевтичний підхід. 2010.
14. Тищенко Юлія Валеріївна. Правовий міф і правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства. 2014.
15. Фальковський Андрій Олександрович. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції. 2011.
16. Фонарюк Олена Юріївна. Протиправна поведінка людини: філософсько-правовий вимір. 2017.
17. Цуркан-Сайфуліна Юлія Василівна. Владні засади права: філософсько-правове дослідження. 2017.

Інформаційні ресурси

1. Електронні інформаційні ресурси НБУВ – http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv.html
2. Електронний репозитарій НУБіП України – <http://elibrary.nubip.edu.ua>